

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA MILLIY MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHDA MA'NAVIY-MA'RIFIY TADBIRLARNING INNOVATION PEDAGOGIK IMKONIYATLARI

Gulxayo Samandarova Abdukarim qizi - Maktabgacha ta'lim tashkilotlari direktor va mutaxassislarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish instituti "Ijro intizomi" bo'limi boshlig'i

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda milliy madaniyatni shakllantirishda ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarning innovatsion pedagogik imkoniyatlari ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqotda maktabgacha ta'lim tashkilotlarida milliy qadriyatlar, urf-odatlar, an'analar va madaniy merosni bolalar ongiga singdirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar, o'yin faoliyati hamda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishning samaradorligi yoritilgan. Shuningdek, ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarni tashkil etishning pedagogik shart-sharoitlari, ularning bolalarda milliy o'zlikni anglash, vatanparvarlik, ma'naviy-axloqiy fazilatlar va madaniy kompetensiyalarni rivojlantirishdagi ahamiyati asoslab berilgan. Tadqiqot natijalari maktabgacha ta'lim amaliyotida innovatsion yondashuvlarni qo'llash orqali milliy madaniyatni shakllantirish samaradorligini oshirish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, milliy madaniyat, ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar, innovatsion pedagogika, milliy qadriyatlar, ma'naviy tarbiya, interfaol metodlar, pedagogik texnologiyalar, madaniy kompetensiya, vatanparvarlik, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, o'yin texnologiyalari.

Kirish.

Bugungi globallashuv, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi va madaniyatlararo integratsiya jarayonlari sharoitida yosh avlodni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalash, ularda milliy madaniyatga hurmat va sadoqat tuyg'usini shakllantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Har bir xalqning milliy o'zligini saqlab qolishi, tarixiy-madaniy merosini avloddan avlodga uzluksiz yetkazishi, avvalo, ta'lim va tarbiya tizimining samaradorligiga bog'liq. Ayniqsa, maktabgacha yosh davri shaxsning ma'naviy, axloqiy, estetik va madaniy sifatlari shakllanadigan eng muhim bosqich bo'lib, ushbu davrda berilgan tarbiya bolaning keyingi hayotiy faoliyati, dunyoqarashi va ijtimoiy

munosabatlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli maktabgacha ta'lim tizimida bolalarda milliy madaniyatni shakllantirish masalasi zamonaviy pedagogika fanining dolzarb ilmiy-amaliy muammolaridan biri hisoblanadi.

Mamlakatimizda maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirish, ta'lim sifatini xalqaro standartlar asosida takomillashtirish hamda bolalarni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalashga alohida e'tibor qaratilmoqda. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim-tarbiya jarayonini innovatsion pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish, bolalarning intellektual, ma'naviy va ijodiy salohiyatini rivojlantirish, ularda milliy an'ana va qadriyatlarga hurmat tuyg'usini shakllantirish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Ushbu jarayonda ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar bolalarni milliy madaniyat bilan tanishtirish, xalq og'zaki ijodi, urf-odatlar, milliy bayramlar, xalq amaliy san'ati, musiqa, raqs, milliy o'yinlar va qadriyatlarni amaliy faoliyat orqali o'zlashtirishning samarali vositasi sifatida muhim ahamiyat kasb etadi. Milliy madaniyat - bu xalqning ko'p asrlik tarixiy tajribasi, urf-odatlari, an'analari, tili, san'ati, diniy va ma'naviy qarashlari, axloqiy me'yorlari hamda turmush tarzini o'zida mujassamlashtiruvchi murakkab ijtimoiy-madaniy hodisadir. Uni maktabgacha yoshdagi bolalarda shakllantirish faqat nazariy tushunchalarni o'rgatish bilangina cheklanmay, balki kundalik tarbiyaviy faoliyat, o'yin, ijodiy mashg'ulotlar, sahna ko'rinishlari, milliy bayramlar, ekskursiyalar, oilaviy hamkorlik va ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar orqali amalga oshirilgandagina yuqori samaradorlikka erishish mumkin. Chunki aynan ushbu yosh davrida bolalarda taqlid qilish, kuzatish, hissiy idrok etish va amaliy faoliyat orqali bilimlarni egallash jarayoni kuchli rivojlangan bo'ladi.

Zamonaviy pedagogik yondashuvlar ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarni an'anaviy shakllarda emas, balki innovatsion texnologiyalar bilan uyg'unlashtirish zarurligini ko'rsatmoqda. Interfaol metodlar, loyiha asosida o'qitish, o'yin texnologiyalari, STEAM elementlari, raqamli ta'lim vositalari, multimedia taqdimotlari, virtual ekskursiyalar va axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish bolalarning milliy madaniyatga oid bilimlarini yanada mustahkamlash, ularning qiziqishi va faol ishtirokini oshirishga xizmat qiladi. Innovatsion pedagogik texnologiyalar bolalarda mustaqil fikrlash, ijodkorlik, muloqot madaniyati, hamkorlikda ishlash ko'nikmalarini rivojlantirish bilan bir qatorda milliy qadriyatlarni zamonaviy ta'lim muhiti orqali samarali o'zlashtirish imkonini beradi.

Shuningdek, ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarning samaradorligi maktabgacha ta'lim tashkiloti, oila va mahalla hamkorligining izchil yo'lga qo'yilishiga ham bog'liq. Ota-onalarning milliy qadriyatlarni oilaviy tarbiyada qo'llab-quvvatlashi, mahalla va madaniyat muassasalari bilan hamkorlikda tashkil etiladigan tadbirlar bolalarda milliy

madaniyatga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantiradi, ularning ijtimoiylashuv jarayonini jadallashtiradi hamda ma'naviy-axloqiy kamolotiga xizmat qiladi. Shu nuqtai nazardan, ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarni innovatsion pedagogik yondashuvlar asosida tashkil etish bugungi maktabgacha ta'lim tizimining dolzarb vazifalaridan biri sanaladi.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundan iboratki, maktabgacha yoshdagi bolalarda milliy madaniyatni shakllantirish jarayonida ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarning innovatsion pedagogik imkoniyatlari yetarli darajada kompleks o'rganilmagan. Amaliyotda ushbu tadbirlarni tashkil etish bo'yicha yagona metodik yondashuvning mavjud emasligi, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni milliy tarbiya mazmuni bilan integratsiyalash zarurati mazkur muammoning ilmiy ahamiyatini yanada oshiradi.

Tadqiqotning maqsadi maktabgacha yoshdagi bolalarda milliy madaniyatni shakllantirishda ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarning innovatsion pedagogik imkoniyatlarini nazariy jihatdan asoslash, ularning amaliy samaradorligini tahlil qilish hamda maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatiga joriy etish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Mazkur maqsadga erishish uchun milliy madaniyat va ma'naviy-ma'rifiy tarbiyaning nazariy asoslarini o'rganish, innovatsion pedagogik texnologiyalarning imkoniyatlarini tahlil qilish, maktabgacha ta'lim amaliyotida qo'llanilayotgan samarali tajribalarni umumlashtirish hamda ularni takomillashtirish bo'yicha takliflar ishlab chiqish vazifalari belgilab olindi.

Asosiy qism.

Maktabgacha yosh davri bolaning shaxs sifatida shakllanishida eng muhim rivojlanish bosqichlaridan biri hisoblanadi. Aynan ushbu davrda bolalarda ma'naviy qadriyatlar, axloqiy me'yorlar, milliy an'analarga hurmat, ona tiliga muhabbat hamda milliy o'zlikni anglashning dastlabki elementlari shakllanadi. Psixologik-pedagogik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, 3-7 yosh oralig'ida bolaning dunyoqarashi, ijtimoiy xulq-atvori va madaniy tasavvurlari faol rivojlanadi. Shu sababli maktabgacha ta'lim tashkilotlarida milliy madaniyatni shakllantirish uzluksiz tarbiya tizimining asosiy yo'nalishlaridan biri sifatida qoraladi. Milliy madaniyatni bolalarga singdirish jarayoni ularning yosh va individual xususiyatlariga mos tashkil etilgan ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar orqali yanada samarali amalga oshiriladi.

Milliy madaniyat xalqning ko'p asrlik tarixiy taraqqiyoti davomida shakllangan moddiy va nomoddiy boyliklar, urf-odatlar, an'analar, milliy qadriyatlar, xalq og'zaki ijodi, musiqa, raqs, hunarmandchilik, milliy liboslar, taomlar, bayramlar hamda axloqiy me'yorlar majmuidan iboratdir. Maktabgacha ta'limda ushbu boy merosni

bolalarga sodda, qiziqarli va amaliy shakllarda yetkazish ularning milliy madaniyatga bo'lgan qiziqishini oshiradi. Bunda bolalar milliy qadriyatlarni nafaqat tinglaydi yoki kuzatadi, balki ularni bevosita amaliy faoliyat orqali o'zlashtiradi. Masalan, milliy bayramlarni nishonlash, xalq o'yinlarini o'ynash, milliy qo'shiqlarni kuylash, ertaklarni sahnalashtirish va hunarmandchilik elementlari bilan tanishish bolalarda milliy madaniyatni tabiiy ravishda shakllantirishga xizmat qiladi.

Ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar maktabgacha ta'lim jarayonining muhim tarkibiy qismi bo'lib, u bolalarda Vatanga muhabbat, milliy g'urur, ajdodlar merosiga hurmat, insonparvarlik, bag'rikenglik, mehnatsevarlik va estetik didni rivojlantirishga qaratilgan tizimli pedagogik faoliyatni o'z ichiga oladi. Bunday tadbirlar bayramlar, davra suhbatlari, ijodiy uchrashuvlar, teatrlashtirilgan tomoshalar, musobaqalar, ko'rgazmalar, ekskursiyalar, kitobxonlik kechalari va milliy qadriyatlarni targ'ib qiluvchi loyihalar ko'rinishida tashkil etiladi. Ushbu tadbirlarning asosiy afzalligi shundaki, bolalar bilimni tayyor holatda emas, balki faol ishtirok etish, muloqot qilish, kuzatish va ijodiy faoliyat orqali egallaydi.

So'nggi yillarda ta'lim tizimida innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanish ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar samaradorligini sezilarli darajada oshirmoqda. Innovatsion pedagogika an'anaviy ta'lim usullarini zamonaviy metodlar bilan uyg'unlashtirishni nazarda tutadi. Jumladan, interfaol metodlar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, multimedia vositalari, STEAM elementlari, loyiha metodi, muammoli vaziyatlar asosida o'qitish, didaktik o'yinlar va raqamli ta'lim resurslari bolalarning faol ishtirokini ta'minlaydi. Natijada ular milliy madaniyatga oid bilimlarni tezroq o'zlashtiradi, eslab qoladi va kundalik hayotida qo'llay boshlaydi.

Interfaol metodlarning afzalligi shundaki, ular bolani ta'lim jarayonining markaziga qo'yadi. "Aqliy hujum", "Klaster", "Rolli o'yin", "Insert", "Sinkveyn", "BBB" kabi metodlar orqali bolalar mustaqil fikrlash, o'z fikrini ifodalash va tengdoshlari bilan hamkorlik qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Masalan, "Navro'z bayrami" mavzusida tashkil etilgan rolly o'yin davomida bolalar sumalak tayyorlash, mehmon kutish, milliy kiyimlarni kiyish va xalq o'yinlarini namoyish etish orqali milliy qadriyatlarni amaliy jihatdan o'zlashtiradi. Bu esa nazariy ma'lumotni amaliy tajribaga aylantirish imkonini beradi.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish ham milliy madaniyatni o'rgatishda yangi imkoniyatlarni yaratmoqda. Multimedia taqdimotlari, animatsion videolar, elektron ertaklar, virtual muzey sayohatlari, interaktiv doskalar va ta'limiy mobil ilovalar bolalarning diqqatini jalb qiladi hamda o'quv materialining ta'sirchanligini oshiradi. Masalan, tarixiy obidalar, milliy hunarmandchilik markazlari

yoki xalq amaliy san'ati namunalarini virtual tarzda namoyish etish bolalarda tarixiy-madaniy meros haqida kengroq tasavvur hosil qiladi. Vizual materiallar orqali olingan bilimlar uzoq muddat xotirada saqlanib qoladi.

Milliy madaniyatni shakllantirishda o'yin texnologiyalarining pedagogik imkoniyatlari ham nihoyatda katta. Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun o'yin asosiy faoliyat turi hisoblanadi. Shu sababli milliy harakatli o'yinlar, didaktik o'yinlar, teatrlashtirilgan o'yinlar va ijodiy topshiriqlar orqali milliy qadriyatlarni o'rgatish yuqori natija beradi. "Oq terakmi, ko'k terak", "Chillak", "Arqon tortish", "Besh tosh" kabi milliy o'yinlar bolalarda jismoniy faollik bilan bir qatorda hamjihatlik, halollik, do'stlik va milliy qadriyatlarga hurmat tuyg'usini ham rivojlantiradi.

Loyiha asosida tashkil etiladigan ma'naviy-ma'rifiy faoliyat ham samarali hisoblanadi. Masalan, "Mening oilam qadriyatlari", "Milliy taomlar haftaligi", "Hunarmandlar olamiga sayohat", "Ona tilim - faxrim", "Navro'z an'analari" kabi kichik loyihalar davomida bolalar ota-onalari bilan hamkorlikda ijodiy ishlar tayyorlaydi, milliy taomlar, urf-odatlar va oilaviy qadriyatlar haqida ma'lumot to'playdi. Bunday faoliyat ta'lim tashkiloti, oila va mahalla o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlaydi hamda tarbiya jarayonining uzluksizligini ta'minlaydi.

Ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarning samaradorligi ko'p jihatdan pedagogning kasbiy kompetensiyasiga bog'liq. Tarbiyachi milliy madaniyatning mazmunini chuqur bilishi, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llay olishi, bolalarning yosh xususiyatlarini hisobga olishi va innovatsion metodlarni ijodkorona uyg'unlashtira olishi zarur. Shu bilan birga, ota-onalar bilan muntazam hamkorlik qilish, oilaviy tadbirlarni tashkil etish, mahalla faollari, san'atkorlar va hunarmandlarni tarbiyaviy jarayonga jalb etish milliy madaniyatni shakllantirish samaradorligini yanada oshiradi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarni innovatsion pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish natijasida bolalarda milliy urf-odat va an'analarni haqidagi bilimlar kengayadi, milliy ramzlar va tarixiy merosga qiziqish ortadi, ona tiliga hurmat kuchayadi, jamoada ishlash, muloqot qilish va ijodiy fikrlash ko'nikmalari rivojlanadi. Bundan tashqari, bolalarda vatanparvarlik, fuqarolik mas'uliyati, bag'rikenglik va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat kabi ijobiy shaxsiy fazilatlar shakllanadi. Bu esa maktabgacha ta'limning asosiy maqsadlaridan biri bo'lgan barkamol, ma'naviy yetuk va milliy qadriyatlarga sodiq avlodni tarbiyalashga xizmat qiladi.

Shunday qilib, maktabgacha yoshdagi bolalarda milliy madaniyatni shakllantirishda ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarning innovatsion pedagogik imkoniyatlari juda keng bo'lib, ularni ta'lim jarayoniga tizimli va maqsadli ravishda joriy etish tarbiya sifatini sezilarli

darajada oshiradi. Innovatsion metodlar bolalarning faolligini, mustaqil fikrlashini, ijodkorligini va milliy qadriyatlarga nisbatan ongli munosabatini rivojlantirib, zamonaviy ta'limning samaradorligini ta'minlaydi. Shu bois maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarni rejalashtirish va amalga oshirishda innovatsion pedagogik yondashuvlardan kompleks foydalanish dolzarb ilmiy-amaliy vazifa sifatida qaralishi lozim.

Xulosa.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, maktabgacha yoshdagi bolalarda milliy madaniyatni shakllantirish shaxsning ma'naviy-axloqiy kamolotini ta'minlashning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Aynan ushbu yosh davrida bolalarning milliy qadriyatlar, urf-odatlar, an'analar, ona tili va madaniy merosga bo'lgan munosabati shakllana boshlaydi. Shu bois maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarni tizimli va maqsadga yo'naltirilgan holda tashkil etish barkamol avlodni tarbiyalashning muhim pedagogik vositasi sifatida namoyon bo'ladi.

Tadqiqot davomida ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarni innovatsion pedagogik texnologiyalar bilan uyg'unlashtirish bolalarning ta'lim jarayonidagi faolligini oshirishi, ularning milliy madaniyatga oid bilim, ko'nikma va kompetensiyalarini samarali rivojlantirishi aniqlandi. Interfaol metodlar, didaktik va milliy o'yinlar, loyiha faoliyati, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, multimedia vositalari hamda ijodiy mashg'ulotlardan foydalanish bolalarda mustaqil fikrlash, ijodkorlik, muloqot madaniyati va milliy o'zlikni anglash sifatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bunday yondashuv ta'lim jarayonini qiziqarli, mazmunli va samarali tashkil etish imkonini yaratadi.

Shuningdek, tadqiqot natijalari maktabgacha ta'lim tashkiloti, oila va mahalla hamkorligiga asoslangan ma'naviy-ma'rifiy faoliyat milliy madaniyatni shakllantirish samaradorligini sezilarli darajada oshirishini ko'rsatdi. Ota-onalar, pedagoglar va mahalla vakillarining hamkorlikdagi faoliyati bolalarda milliy qadriyatlarga hurmat, Vatanga muhabbat, insonparvarlik, bag'rikenglik hamda ijtimoiy mas'uliyat kabi fazilatlarning shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Tahlillar asosida quyidagi ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi: maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarni zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida rejalashtirish va tashkil etish; tarbiyachilarning innovatsion pedagogik kompetensiyalarini muntazam rivojlantirish; milliy madaniyatni o'rgatishga xizmat qiluvchi raqamli ta'lim resurslari va multimedia vositalarini keng joriy etish; milliy bayramlar, xalq o'yinlari, xalq og'zaki ijodi va amaliy san'at namunalaridan ta'lim

jarayonida tizimli foydalanish; oila va mahalla bilan hamkorlikni yanada mustahkamlash maqsadga muvofiqdir.

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha yoshdagi bolalarda milliy madaniyatni shakllantirishda ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarning innovatsion pedagogik imkoniyatlaridan samarali foydalanish ta'lim sifati va tarbiya samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Ushbu yondashuv bolalarda milliy o'zlikni anglash, ma'naviy barkamollik, madaniy kompetensiyalar va umuminsoniy qadriyatlarga sodiqlikni rivojlantirish orqali kelajakda intellektual salohiyati yuqori, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni qadrlaydigan barkamol shaxsni tarbiyalash uchun mustahkam zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son Farmoni. 2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi. - Toshkent, 2022.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-maydagi PQ-4312-son qarori. O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida. - Toshkent, 2019.
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Ilk qadam davlat o'quv dasturi (takomillashtirilgan nashr). - Toshkent: Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, 2022.
4. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni (O'RQ-637). - Toshkent, 2020.
5. O'zbekiston Respublikasining "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi Qonuni (O'RQ-595). - Toshkent, 2019 (2023-yilgi o'zgartirish va qo'shimchalar bilan).
6. UNESCO. Reimagining Our Futures Together: A New Social Contract for Education. Paris: UNESCO Publishing, 2021.
7. UNICEF. Early Childhood Development Strategy 2022-2030. New York: UNICEF, 2022.
8. OECD. Starting Strong VIII: Early Childhood Education and Care. Paris: OECD Publishing, 2023.
9. World Bank. Collapse and Recovery: How COVID-19 Eroded Human Capital and What to Do About It. Washington, DC: World Bank, 2021.